№ 180 ԿԻՐԱԿԻ, 16 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1915
ՔԱՌԱՍՈՒՆԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողաեղին 20—10 կոպ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ԿԻՐԱԿԻ, 16 ՕԳՈՍՏՈՍԻ № 180

ՕԳՆԵՑԷՔ ՈՐԲԵՐԻՆ

Օգնեցէ՛ք փրկելու քաղաքական խառնակութիւնների անմեղ զոհերին, որոնք քաղցից, հիւանդութիւններից կոտորվում են անողորմաբար։ Օգնեցէք պահպանելու այն բեկորները, որոնք Հայաստանի ապագայ երկրագործներն ու աշխատողներն են լինելու։

Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը որոշել է բանալ որբանոց մինչև 300 որբերի համար, մատակարարելով նրանց բնակարան, սնունդ, զգեստ և այլ ամէն պիտոյքներ և հոգալով նրանց թէ մտաւոր և թէ գործնական կրթութեան մասին։ Ամէն մի որբի սնունդը և խնամքը կարժենայ տարեկան մօտաւորապէս 100 ռ.։ Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը կոչ է անում հասարակութեան՝ օգնել որբանոցի պահպանութեան, յանձն առնելով, ըստ կարողութեան, մի կամ մի քանի որբի տարեկան պահպանութեան ծախսը։ Աւելի փոքր գումարներ ևս ամենայն շնորհակալութեամբ կընդունվեն։

Նուէրները խնդրվում է ուղարկել «Մշակի» խմբագրութեան՝ Նպաստամատոյց Ընկերութեան հասցնելու համար։
տո. 545. 5—2

ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴՆԵՐԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

բաց է առ այժմ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը՝ առաւօտեան ժամը 11-ից մինչև 1-ը և երեկոյեան ժամը 5-ից մինչև 7-ը. Хлѣбная площадь Норашенскій пер. д. № 6, второй подъѣздъ.
տո. 541. 2—2

Գօգօյեան գիմնազիօն հայ օրիորդների համար

(Պետական Մարիամեան գիմնազիոնների իրաւունքներով)

Нахичевань на Дону, 28 линія, № 7.

Ընդունվում են աշակերտուհիներ սաորին, բարձր պատրաստական և առաջին 5 դասարանները, բացի վերջին երկու դասարաններից։

Ընդունելութեան քննութիւնները սկսվում են օգոստոսի 20-ին, ուսումը սեպտեմբերի 1-ին։

Դպրոցն ունի պանսիոն։ Ուսման վարձն է 50 ռուբլի, գիշերօթիկների համար առաջին տարին 350 ռուբլի, յետագայ տարիները 300 ռուբլի։
տո. 537. 2—1

ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

Վերաքննութիւնները և նորեկների ընդունելութեան քննութիւններն սկսվելու են օգոստոսի 26-ին։ Ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 1-ին։

Տեսուչ դպրոցի՝ Ս. ԱԲՈՎԵԱՆ
տո. (20, 23, 26) 546. 4—1

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ-ՊԱՆՍԻՕՆ

(Պրօգիմնազիայի դասընթացքով)

Ս. Վ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ-ԵՐԿԱՅՆԱԲԱԶՈՒԿԻ

(Վելիկօկնեաժեսկայա փող., 109, սեփ. տ.)

Երեխաների ընդունելութիւնը օգոստ. 20-ից։ Պարապմունքները կը սկսվեն սեպտ. 1-ին։
տո. (կ.) 508. 3—3

ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՆ

Հայկական Դրամատիկ Խմբակցութեան Վարչութիւնը

սրանով յայտնում է, որ ուրբաթ, օգոստոսի 20-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱՅԻ դահլիճում նշանակված է խմբակցութեան անդամների

ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ.

Օրակարգի խնդիրներն են՝

1) Վարչութեան զեկուցումը խմբակցութեան 1914/15 թ. գործունէութեան։
2) Հաշւետուութիւն 1914/15 թ. թատերաշրջանի։
3) Զեկուցում վերստուգիչ յանձնաժողովի։
4) Նախահաշիւ 1915/16 թ. թատերաշրջանի։
5) Ընտրութիւններ՝ ա) Վարչութեան 7 անդամի և 3 փոխ-անդամի, և բ) Վերստուգիչ յանձնաժողովի 3 անդամի և 2 փոխ-անդամի։
6) Ընթացիկ հարցեր։

Ծանօթ.—1) Խմբակցութեան այն անդամները, որոնք չեն վերանորոգել իրանց անդամավճարները, ընդհանուր ժողովում ձայնի իրաւունքով օգտվելու համար կանոնադրութեան 13-րդ և 14-րդ յօդ. համաձայն պէտք է վերանորոգած լինեն մինչև վարչական վերջին նիստը—ներկայ օգոստոսի 20-ը։

Ծանօթ.—Խմբակցութեան նոր անդամ գրվել ցանկացողները, ընդհանուր ժողովում ձայնի իրաւունքով օգտվելու համար, կանոնադրութեան 13-րդ յօդ. համաձայն, պէտք է որ անդամագրված լինեն մինչև ներկայ օգոստոսի 20-ը։
տո. (ու.) 529. 3—2

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ

Ցերեկներ, ցերեկուհիներ և գրութեան քոյրեր

Համառուսական Քաղաքների Միութեան բացած սննդատու կայանների համար՝ փախստականներին խնամելու։ Ցանկացողները պէտք է դիմեն պ. Ս. Ս. Յարութիւնեանին Դիլիջան կամ Թիֆլիսում Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան—Абасъ-Абадская пл. № 7.
տո. 544. 2—2

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Ռուիշչեվսկայա 13, տելեֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանանց և թէ ծերերի, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարիք ունեցող մնայուն (стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից) վաղօրօք գրվելու պայմանով։

Ընդունելութիւն՝ կանանց հիւանդ. ամէն օր՝ ժ. 11—12 առ.։

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Յարութիւնեան.
Ն. Ն. Վեսելովզորով
Վ. Ա. Զակրժեվսկի
Ի. Գ. Կալամկարեան
Ա. Ա. Նովիցկի
Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան
Ա. Բ. Փիշէր
Ս. Գ. Շահպարոնեանց
(չ.ու.կ.) տո 970. 100—76

Բերլինի համալսարանի

ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւն. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԵՎՄՕՏՕՐԱՔՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի, նաև ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորված ՌՕՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամէն օր՝ 9—1 ժամ. ցեր. և 5—7 ժամ. երեկոյեան։ ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ առ ժ. 9—10 ՁՐԻ։ Бебутовская, 23. тел. 7—29.
տո. (ա. ծ.) 504. 100—16

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ ԵՒ ԼԱԲՕՐԱՏՕՐԻԱ ԿԷՕՆՃԵԱՆ ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ

Պլօմբ—ոսկուց, արծաթից, փարփորից և այլն։ Ատամի հեռացումը առանց ցաւի։ Արհեստական ատամներ ոսկուց (առանց քիմքի) և կաուչուկից՝ կատարելագործված մեթոդով։

Ընդուն. 10—2 առաւ. 4—7 երեկ. Լերմոնտովսկայա փողոց № 1. Մուտքը պերէուլկից։
(և.հ.կ.) տո. 515. 100—7

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ իրաւասութեան ներքոյ գտնվող

ՖՐԷԲԵԼԵԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՎ

Կովկասեան Ֆրէբելեան Ընկ. կից

Նրանք, որոնք կը ցանկանան մտնել դասընթացքները, պէտք է խնդիր ներկայացնեն դասընթացքների կառավարչուհու՝ իշխ. Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի անունով, ոչ ուշ՝ քան մինչև օգոստոսի 20-ը։

Պարապմունքի առարկաներն են.—Մանկապարտէզի տեսական և գործնական դրաժմունքներ։ Մանկավարժական հոգեբանութիւն։ Բնապատմութիւն։ Մարդակազմութիւն։ Բնախօսութիւն։ Առաջին օգնութիւն հասցնող առողջապահութիւն։ Մարմնամարզութիւն։ Նկարչութիւն։ Ձեռագործ։

Վճարը՝ 60 ռուբլի տարեկան (երկու նուագով)։ Մանրամասնութիւններն իմանալ դասընթացքների գրասենեակը ցեր. ժամը 12—2-ը. Великокняжеская, 109. Տելեֆօն № 1—22.
տո. (կ.) 509. 3—2

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

15 օգոստոսի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Օգոստոսի 12-ին ծովամերձ շրջանում մեր հետախոյզները, անցնելով Արխաւէ գետը, ձեռքի ռումբերով ոչնչացրին թիւրքաց պահակախումբը։

Մեր մօտորային նաւակը և ականակիրը խորտակեցին երկու առագաստանաւ։

Օլթիի ուղղութեամբ հրացանաձգ[illegible] է։

Մն[illegible] ուղղութեամբ կատարում փոփոխութիւն չը կայ։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Իտալիան խոշոր ռազմապաշար է ուղարկում դէպի Թիւրքիայի ափերը։ Գերմանիան այդ բանի համար պատճառ է իտալիային պատերազմ յայտարարել։

◆ Իտալական նաւատորմը նաւել է դէպի Դարդանէլ։

◆ Բեռլինի թերթերը հաղորդում են, որ Իտալիան յատուկ դաշն է կապել Ռումինիայի հետ, եթէ Իտալիան պատերազմ կը յայտարարէ Թիւրքիային։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

15 օգոստոսի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ. — Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Ռիգայի շրջանում փոփոխութիւն չը կայ.

Բաուսկի և Բիրժի ուղղութիւններում դէպի Ֆրիդրիխշտադտ թշնամին օգոստ. 12 և 13-ի ընթացքում շարունակեց եռանդուն յարձակումը մեր զօրքերի դէմ, որ կանգնեցնում էին այդ յարձակումները։

Ցիշված օրերի ընթացքում սկսված յամառ կռիւները տեղի էին ունենում Տաուերկան-Նէյգուտ երկաթուղագծից դէպի հարաւ ճանապարհներում։

Դվինսկի ուղղութեամբ, Դվինս-Պօնէվեժ երկաթուղագծից դէպի հիւսիս, մեր զօրքերը օգոստոսի 13-ին նեղեցին գերմանացիներին Պօնեդելի-Սկօպիլի ճակատում։

Վիլնայի ուղղութիւններում, օգոստոսի 12-ին էական փոփոխութիւն չեն կատարվել։

Միջին Նէմանում և Բօբրի ու Պրիպէտի միջև եղած ճակատում մեր զօրքերի նահանջը շարունակվում է, ապահովվելով յետապահ կռիւներով։

Գերմանացիների առաւել եռանդուն յարձակման փորձերը, որ արվեցին 13-ի գիշերը և հետևեալ օրը Բէլօստոկի շրջանում և նրանից դէպի հիւսիս, կանգնեցվեցին մեր կողմից և թշնամուն խոշոր կորուստներ պատճառեցին։

Բրէստի շրջանում ամրութիւնները և կամուրջները, համաձայն տրված հրամանի, պայթեցվեցին, և մեր զօրքերը, կազմած այդ ամրութիւնների բերդապահներից, միացան դաշտային զօրքին։

Գալիցիայում էական փոփոխութիւններ չը կայ։

ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄ. ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

15 օգոստոսի

ԼՈՆԴՕՆ.—Ծովակալութիւնը յայտնում է, որ ծովային օդաթռիչը ռումբ նետեց գերմանական սուզանաւի վրա, որը բոլորովին ջարդվեց և խորտակվեց Օստենդէի մօտ։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

15 օգոստոսի

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Գերմանական րէյխստագում տեղի ունեցան բուռն ցոյցեր այն պատճառով, որ կենտրոնի ներկայացուցիչները յարձակվեցին հացի պաշարը բաժանող կենտրոնական գինւորական ընկ. դէմ, որին հռետորը անուանեց «խորամանները ընկնելու վտանգից ապահովագրող ընկերութիւն»։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ.— Գերմանացի պահեստի գինւոր Գուստաւ Կօբէլի ձերբակալումից յետոյ, գործակալները նրա սենեակում գտան ամերիկական ամրութիւնների լուսանկարները, որը երկար քննութեան և հետազօտութեան հետևանք է։ Սպասվում են նոր ձերբակալութիւններ։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Բերլինից հաղորդում են, որ գերմանական կառավարութեան նախաձեռնութեամբ, րէյխստագի նստաշրջանը կը տևի մինչև շաբաթվայ վերջը։ Րէյխստագը նորից կը գումարվի նոյեմբերի 17-ին։

ԽՐԻՍՏԻԱՆԻԱ.—Հաստատված է, որ գերմանացիները «Գօակօն» նաւից ծով են նետել ոչ միայն պօստային ծանրոցները և տպագրված գրքեր, այլև առանձին նամակ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Օ՛, դեռ մանկուց, իմ հայրենի հէգ աշխարհ,
Քեզ սիրեցի՜ երազներում ոսկեվառ.
Դեռ մայրական օրօրներում սիրաւէտ
Վըսեմ լեզւով խօսեց մանուկ սըրտիս հետ...

Ես մեծացայ... Եւ այնուհետ իմ հոգին
Ցաւով փարեց քո խոր ցաւին, մորմոքին...
Քո սուրբ լեզուն մըշտահալա՜ծ, վըշտախո՜ս
Հընչեց հոգումս, որպէս աղօթք ու սաղմոս...

Եւ սև բաղդիդ անլոյս աշուղ՝ օր-ու-օր
Ես երգեցի քո վիշտն անծի՜ր ու անլոյս...
Ես երգեցի և՛ ծով-արցունք, և՛ կապանք,
Ե՛ւ շղթայներ, և՛ լոյս-կեանքի երազանք...

Փառք դարաւոր քո տանջանքին անվհատ—
Նա վարդ-շողով կօծէ գալիք քո ճակատ...
Օ՛, հայրենի՛ք, վեհ պայքարում արիւնոտ,
Հաւատում եմ, մօտ է կեանքիդ առաւօտ...

Հաւատում եմ—ու, մանկան պէս երջանիկ,
Ես հիւսում եմ յաղթանքի երգ ու դափնիք.
Ես արբեցած՝ քո արևն եմ օրհներգում,
Որպէս արտում գարնան լաշուր երկնքում...

Ալ. Ծատուրեան

Մոսկվա

ԻՆՉՈ՞Ւ

Երբ տեսնում եմ ես չարութիւն
Արմատացած մարդու մէջ.
Հեռու ու նախանձ, ատելութիւն,
Կեղծիք, զրկանք, կիրք անվերջ։

Երբ ձգում եմ յետին հայեացք
Եւ անցեալին դարաւոր.
Նոյն ճահիճը արիւն ներկած
Թէ անցեալում, թէ այսօր։

Դարձեալ մի հարց մերկ ու տկլոր
Ծառանում է իմ առաջ.
Դա «Ինչու»-ն է, որ ամէն օր
Սրտիցս կորզում է հառաչ։

Վ. Տէր-Օհանեան

ՏԱՆՋՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆ*)

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

(1915 թ. յուլիս 7—20)

VI

Յուլիսի 9-ին առաւօտեան վաղ զարթնելով և թէյ խմելով, գնացինք Արծափ գիւղը այցելելու, մինչև որ մեր միւս ընկերներն ես, որոնք գիշերել էին դաշտում, վերադառնան։ Մեր գիշերած տեղը մի բլրակ էր, որի ստորոտում գտնվում էր Արծափը։ Հազիւ մօտեցել էինք գիւղին, երբ կոմենդանտը, որ, ինչպէս երևաց, գնացել էր գիւղը մի վէճ քննելու և վերադառնում էր, յայտնեց մեզ, որ խուզարկուները լուր են բերել, թէ մօտակայ սարերի վրա զինաւորված քիւրդական հրոսակներ են երևացել, ուստի և ճանապարհը դէպի Վան և Իւչ-Քիլիսէ պէտք է համարել անապահով և երթևեկութիւնը դադարեցված է, մինչև լուրի ստուգումը։ Գուցէ պէտք լինէր այդ օր մնայինք Արծափում։ Այդ միջոցին եկան և մեր միւս ընկերները և մենք խմբով մտանք գիւղն ու կանգ առանք առաջին իսկ պատահած տան առաջ։ Տանտէրը, մի պատկառելի ծերունի, ընդունեց մեզ. մենք խնդրեցինք տալ մեզ հաց, կաթ և մածուն։ Երևաց, որ նա գիւղի ունևորներից էր և նոյն իսկ առաջին ունեորը։

Այդ ունեորի տունը ոչնչով չէր տարբերվում Քսենոփոնի նկարագրած հայ հիւղերից. մեծ գետնափորի կենտրոնում շինված էր աւանդական թոնիրը, որի չորս կողմը սաքուներ էին ծածկված թաղիքներով և կապերտներով. այդտեղ էին դարսված դօշակները, բարձերը, ալիւրի ջուալները։ Տան չորս կողմը աթարով շրջապատված էր. փայտ չը լինելու պատճառով աթար են գործ ածում. ճանճերի յարձակումներից մարդ չը գիտէ ինչպէս ազատվէ։ Մեր հարցմունքին, թէ ունե՞ն ոչխարի հօտեր, եզներ և կովեր, տանտէրը պատասխանեց, որ ունեն, բայց գտնվում են քիւրդերի մօտ սարերում։

— Բայց միթէ չէք վախենում, որ քիւրդերը ձեզ ետ չը տան։

— Էհ, ինչ անենք, ուրիշ ճար չունենք.

պատահում է, որ ետ չեն տալիս. այստեղ պահել չենք կարող, կը հիւանդանան։

Հարց ու փորձից երևաց, որ Արծափ գիւղը առաջ 400 տուն է եղել, այժմ հազիւ 100 տուն է մնացել, բայց նա քիւրդերի կամ թիւրքերի յարձակման չէ ենթարկվել, այլ բնակիչներն իրանք են քօչել գնացել։

Գիւղի մէջ երևում էր մի հին քարաշէն եկեղեցի կլոր գմբէթով. դիմեցինք այցելելու. եկաւ և քահանան, բերելով բանալին։ Մի ծեր, հիւանդոտ քահանայ էր։ Եկեղեցին հասարակ գիւղական շէնք չէր, այլ ճարտարապետական, պարիսպաւոր և աւելի բերդի նմանութիւն ունէր, թէև կիսաւեր։ Նրա գմբէթի գագաթին մի արագիլ էր թառել և դա առաջին թռչունն էր, որ տեսնում էինք։ Եկեղեցու ներսը բոլորովին անշուք էր. պատերից կախված էին ռուսական կոպիտ լուբօչնի կոչված եկեղեցական նկարներ, որ կօզակներն էին նուէր տուել, ինչպէս պատմեց քահանան։ Այդտեղ մեր ընկերներից մէկը յանկարծ այս խօսքը բացեց.

— «Տէր հայր, ճի՞շդ է, որ այստեղ ունեցել էք թանգագին ձեռագիրներ և տարել են։

— Այո,—պատասխանեց քահանան,—մի քանի գրչագիր աւետարան տարել են։

— Ո՞վ տարաւ,—հարցրինք մենք։

Թէ քահանան և թէ մի այլ անձն, որ նոր էր մօտեցել մեզ և յայտնել, որ ինքը գիւղի ուսուցիչն է, 27 տարուց ի վեր, պարզ և որոշ կերպով չը կարողացան ճշդել գրչագիրներ վերցնողներին։ Իմացվեց, որ վերցնողը հայ զինւորական է եղել. մէկը ասաց, թէ անունը Սարուխանբէգով էր, միւսը թէ՝ Սուլխանով, մի ուրիշը թէ՝ Սիմէօն Շահանեան (Յովնանեան դպրոցի նկարչութեան ուսուցիչը)։ Փաստն այն էր, որ այդ եկեղեցին այցելող մի հայ . . . . . վերցրել է կամ գնել գրչագիր աւետարանը և տարել։ Եթէ նա հայ է եղել—այդ բանի վրա պնդում էին քահանան և ուսուցիչը—անշուշտ նա կը շտապէ յանձնել գրչագիրը Էջմիածնին։ Խօսում էին նոյնպէս, թէ մի այլ գիւղում, նոյնպէս մի շատ հին գրչագիր է վերցրել նոյն . . . . . որ վերցրել է

*) Տես «Մշակ» № 179.

[illegible]

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Թեհր. Հեռ. Գործ.)

15 օգոստոսի

[illegible]

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

[illegible] մաքսային յարձակումից:

Ռուսական շահերի պաշտպանութիւնը Թիւրքիայում Իտալիան յանձնել է նաւա- [illegible] թեւում եղել է և մի ծերունի մոլլա, որը, որպէս շնորհակալութիւն լաւ վերաբերմունքի համար, ընծայել է մի հին ղուրան:

ՄԵՐՁՆԵՐԿԱՆ

Опять Востокъ дымится свѣжей кровью,
Опять рѣзня, повсюду вой и плачъ.
Ө. Тютчевъ.

[illegible] տում անգութ աշխարհի ճակատին «Մինչև ե՞րբ»: Վարդանի, Մուշեղի, Գայլ Վահանի և պատմական Հայաստանի այլ բազմաթիւ հերոսների ուրուականներն իրանց նուիրական շիրիմներից դուրս եկած՝ անէծք են կարդում «Թորգոմեան ազգի» սոսոխների գլխին ու վրէ՜ժ, վրէ՜ժ աղաղակում:

Մի՞նչև ե՞րբ...

Արարատեան անծայրածիր դաշտում, ուր այս պահուն խաղաղ հայ շինականի ու գեղջուկի հօրովէլներն և երգ ու տաղերը պիտի լսվէին, նոյն այդ դաշտով այսօր գալւումի երկրից փախած հայ գաղթականների բոկոտն, սովալլուկ, հիւանդոտ և դիւահնացած ստուերներն են շարժվում առաջ, շաբան-շաբան, անծայր ու անծայր: Գալիս են նրանք վերջին ծայր յուսահատ, անտէր, անտիրական ու անմխիթար օտարի պէս ցրվում ամեն կողմ, «փշուր մը խաց», «պտուտ մը ջուր» առնելու:

Տէ՜ր Աստուած, մինչև ե՞րբ:

Դարե՜ր շարունակ, հազար տարիներ...

«Հազար տարինե՜ր և մինչև այսօր թաթարն է նստել մղձաւանջի պէս մեր կրծքի վրա, մեր շունչն է խլել:

«Հազար տարինե՜ր և մինչև այսօր լոյսի, գիտելիք, ճշմարտի համար արիւն ենք թափել, ներկել սար ու ձոր:

«Հազար տարինե՜ր և մինչև այսօր մենք կոչ ենք արել մարդկութեան խղճին, բայց խիղճն է եղել քարի մի կտոր...

«Եւ յօշոտվել ենք, այրվել ու մորթվել. բայց մեր նահատակութեան գնա վախճան չը կայ...

«Անցել են դժւար ու դաժան դարեր ազգերի գլխից և օրն է հասել բարւոյ, արդարի և ազատութեան, բայց մեր երկնքում գիշեր է խաւար, մեր հայրենիքում արիւն ու աւեր:

. . . .

[illegible] չել է իր պատմութեան, իր լեզուին և հաւատքին: «Ձեզ եմ ասում, ձեզ, հայոց նորահաս երիտասարդներ, տասը լեզու սովորեցէք, ձեր լեզուն, ձեր հաւատը գայիմ բռնեցէք»: Հայ օտարախօս պատանիներ և երեխաներ, մեզ մօտ ակամայ հիւր եկած հայաստանցիներից հայերէն սովորեցէք, յարգեցէք նրանց ու սիրեցէք, որովհետև նրանք հազար տարիներ արեան ու աւերի մէջ լեզու են պահել ու մեզ հասցրել:

Ամուր, անսխալ պահենք մեր հաւատը դէպի բաղձալի ապագան. մրրիկներն ու փոթորիկները, խորշակն ու սառնամանիքը հօկայ, բայց փտարմատ կաղնուն կարող են տապալել գետին, բայց ճկուն, կենսունակ փոքրիկ եղեգին չեն կարող կոտրել. ճիշդ է, նա կը թեքվի, կը պառկի առժամ, բայց հէնց որ փոթորիկն ու օրասն անցաւ, նորից կը բարձրացնի իր կայտառ գլուխը և հայեացքը կուղղի դէպի լոյսը և դէպի արևը:

Միշտ դէպի առաջ և միշտ դէպի վեր, կէս ճանապարհից ետ դառնալը փոքրոգութիւն է և ազգային ամօթանք:

«Աւելի կարծրանան թող այս սև ժայռեր,
Աւելի թող սպառնայ անդունդն ահաւոր.
Դեռ շունչ կայ բերանումս, շարժվում են ձեռքեր.
Դէպի վե՜ր, սարն ի վեր, ո՜վ արի գնդւոր...

Հնչում է Յովհ. Յովհաննիսեանի յուսատու քնարը:

Քաղաքակիրթ աշխարհն արդէն եկել է այն համոզման, որ Թիւրքիան, որպէս պետութիւն այլ ևս ըստաունք չունի ապրելու. և մինչդեռ մի կողմից եւրոպական դաշնակցութիւնը իր իսկ կաշին փրկելու համար արհեստական միջոցներով ու դաշնագրերով դեռ ևս աշխատում է երկարացնել «քաղաքական հիւանդի» հոգեվարքի օրերը, միւս կողմից քառեակ համաձայնութիւնը օրը օրին իր ծանր հարւածներն է հասցնում նրա դաժան գլխին, և հաւատանք, որ հեռու չէ այն երջանիկ օրը, երբ այս կող- [illegible]

[illegible] է նաև Վանի Երամեան և Կենտրոնական դպրոցներում. եղել է Թաղ. խորհրդի և ազգային զանազան մարմինների անդամ. ամեն տեղ էլ վայելելով ուղղամիտ և շիտակ գործողի համբաւ:

Իր համոզումներով պատկանում էր Վանի քաղաքական հոսանքներից սահմանադրական ռամկավար կուսակցութեան, առանձնելով երկար ժամանակ կարևոր պաշտօն վարչական մարմինների մէջ: Վանի ապրիլեան կռիւների ընթացքում մասնակցեց շատեր ծառ ու կենսոտ գործերին, իսկ նորակազմ հայկական կառավարութեան մէջ հրաւիրվեց նահանգային ընդհանուր հաշուակալութեան պաշտօնին: Յուլիսի 18-ին, երբ գաղթի անակնկալ խուճապն սկսած էր արդէն, նա նահանգային դիւանատան մի անկիւն քաշուած՝ հաշիվներն էր արձանագրում՝ թելադրուած իր պաշտօնի խոր գիտակցութիւնից:

Հազարաւոր զոհերի հետ նա ևս շանթահար եղաւ օտար, անհիւրընկալ հորիզոնի տակ, թողնելով իր կինն ու երկու զաւակները բաղդի ծանրագոյն հարուածներուն ենթակայ. . . .

Յարգանք յիշատակին, թանկագին ընկեր:

Թիֆլիս, 15 օգոստ. Վ. Դ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻ ՕԳՏԻՆ

Ստացանք տ. Զարուհի Ս. Սաղաթելեան-Սահակեանից 15 ր., հետեւեալ նամակի հետ միասին.

«Յարգելի պ. Տիգ. Նազարեան.

«Ձեր ազնիւ և մարդասիրական վերաբերմունքը՝ դէպի Թշւառ, անտուն ու անտէր գաղթականները՝ մօտ լինելով և իմ սրտին, տալիս եմ 15 ր., ցանկանալով ձեզ նմաններին առողջութիւն և երկար կեանք:

«Յարգանքներով՝ Տիկ. Զարուհի Ստեփանեան Սաղաթելեան-Սահակեանց»:

Ստացանք Սիմէօն Մատինեանի միջոցով՝ հանգանակված Նիկոլայեվեան կամուրջի վրա գտնվող վաճառականներից՝ 75 ր. (Նուիրատուների ցուցակը կը տպվի):

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Ստացանք մանրավաճառ Բաղդօ Ցարութիւնեան Սաղաթելեանից, ուղարկելու Էջմիածնի Գլխ. Կարգադրիչ Յանձնաժողովին, 5 րուբլի:

Բագու, 12 օգոստ.

Երէկ, երեքշաբթի, կայացաւ Բագուի՝ փախստականներին օգնող միջազգային կոմիտէի արտակարգ նիստը: Կոմիտէն ծանօթացաւ քիմիայի դ-ր. Յակոբ Յովհաննիսեանի նամակի հետ, որը, որպէս լիազօր, այժմ գտնվում է Ալէքսանդրոպոլումս. Յ. Յովհաննիսեանը այդ շրջանում բաժանում է սպիտակեղէն և կազմակերպել է փախստականների երեխաներին կաթ մատակարարող մի մարմին: Կոմիտէն որոշեց նոր օգնութիւն ցոյց տալ փախստականներին և իր համեստ միջոցներից այդ նպատակին յատկացրեց 2500 ր.: Այդ դրամի գործադրութեան համար անհրաժեշտ դատվեց լսել Յ. Յովհաննիսեանի ցուցմունքները:

Հայ փախստականների յանձնաժողովը, որ հիմա հրապարակ է իջել առանց յիշատակելու իր կապը Հայկական Բիւրոյի հետ, արժանացել է ջերմ ուշադրութեան: Ինչպէս հաղորդում են մեզ, եղել են և սպասվում են առանձին նուիրաբերութիւններ: Եւ դա բնական է, քանի որ փախստականների օգնութեան գործը ինքնին չի կարող և չը պիտի տարբեր վերաբերմունք առաջացնել հայերի մէջ: Այժմ հրամայական պահանջ է՝ ամէն մի նուիրաբերութիւն փախստականների համար: Ով կը գործէ այս դրօշակի տակ՝ նրա դիմումներն ու ջանքերն էլ չեն յանդիպի անտարբերութեան:

Դ. Ա.

Արծափի գրչագիրը:

Վերջապէս կոմենդանտը յայտնեց, որ վտանգ չը կայ ճանապարհը շարունակելու, և մենք ժամը 10-ին ճանապարհվեցինք: Այդ օր պէտք է իջևանէինք և գիշերէինք Իպակ կոչված տեղում, որ մի քիւրդի գիւղ է եղել, այժմ լքված՝ բնակիչներից: Թէ նախորդ օրը և թէ այդ օր կտրելով ահագին տարածութիւն, անցնելով կանաչազարդ, ծաղկաւէտ, ջրառատ դաշտերով, մենք չը տեսանք որևէ մարդաբնակ գիւղ, բացի Արծափից, ճանապարհի վրա, այլ միայն գիւղերի աւերակոյտեր: Պատահում էինք երկու տեսակ գիւղերի. անմարդաբնակ և աւերակ, այսինքն տները աւերված կամ հրդեհված և անմարդաբնակ, բայց տները կայուն, ինչպէս Իպակ քիւրդական գիւղը: Անմարդաբնակ և աւերակ գիւղերը հայկական էին, իսկ անմարդաբնակ և ոչ-աւերակ գիւղերը՝ քիւրդական: Բացի դրանից՝ մեզ պատմեցին, որ սարերի լանջերում և ճանապարհից դուրս հովիտներում կան բազմաթիւ քիւրդական գիւղեր, որոնք բնաւ աւերակ չեն, իսկ սարերում ապրում են բազմաթիւ քիւրդեր իրանց անհամար հօտերով: Դուրս է գալիս, որ Հայաստանի ամենալաւ վայրերը՝ Ալաշկերտի, Բայազիդի, Դիադինի ջրաբաշխ հովիտները, հայոց Բագրեւանդը՝ իր Արածանի (Եփրատ) գետով թափուր է հայերից և մարդաբնակ քիւրդերով, որոնք այժմ ապաստանել են սարերում, իսկ յետոյ, երբ պատերազմը վերջանայ, կիջնեն այդ սարերից և կը գրաւեն նաև դաշտերն ու ձորերը: Այդ երևոյթի պատճառը պարզ է: Թիւրքերը, ռուսական զօրքի երևալուց առաջ, կոտորել են քիւրդերի աջակցութեամբ հայ ազգաբնակութիւնը, որի մի մասը փախել է Անդրկովկաս, աւերել ու հրդեհել են հայ գիւղերը, բայց ձեռք չեն տուել քիւրդերին և նրանց գիւղերին: Երբ ռուսական զօրքն է եկել, նա, ի հարկէ, կոտորած կամ հրկիզումներ չէ կատարել, և քիւրդերն իրանց գիւղերով մնացել են ողջ, չը թալանված, իսկ թալանվել և կոտորվել է հայ ժողովուրդը թիւրքերի և նոյն քիւրդերի ձեռքով:

Արդեօք քանիսը հայերից կը վերադառնան պատերազմից յետոյ իրանց տեղերը— դա ևս շատ անյայտ է և թէական:

Սրեկէյեան դէմ հասանք Իպակ քիւրդական գիւղը, ... կոմենդանտը մեզ յատկացրեց այդ գիւղի նախկին քիւրդ աղայի տան մի ընդարձակ դահլիճը, ուր մենք գիշերեցինք: Գիւղում կայ մի հիանալի, սառն աղբիւր: Աղայի տունը՝ բաւական լաւ էր, ունէր լուսամուտներ, պատշգամբ, բայց գիւղացիների հիւղերը՝ որջեր էին, լի ապականութեամբ և կեղտոտութեամբ: Այդ աղայի մասին, որ այժմ փախել է, պատմում էին, որ եղել է հայերի ամենաթունդ հալածողներից և դահիճներից մէկը:

Յուլիսի 10-ին, ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 7-ին մեկնեցինք Իպակից և մտանք Ալադաղի կամ Ծաղկեաց լեռների հովիտը, մտանք պատմական Ջիրաւ դաշտը, իր Նպատ սարով, որի գագաթին, ըստ հայոց պատմութեան, Մեծն Ներսէսը աղօթում էր բազկատարած այն րոպէին, երբ Ջիրաւ դաշտի վրա տեղի էր ունենում հայոց պատերազմը պարսից դէմ, որպէսզի Աստուած յաղթութիւն շնորհէ հայոց զօրքին: Հովիտում, ծաղիկների և սիզաւէտ դաշտերի մէջ, ժապաւէնի նման ընկած էր Արածանին, հայկական Եփրատը: Որքա՜ն խորհրդածութիւնների նիւթ էին տալիս այդ Ջիրաւ դաշտը, Նպատ սարը և Արածանի գետը, այն գետը, որի մէջ Գրիգոր Լուսաւորիչը մկրտեց Տրդատ թագաւորին և բիւրաւոր հայ ժողովուրդ: Շուտով մենք մօտենալու էինք և այն տեղին, ուր կատարվեց այդ պատմական մեծ ակտը, այն հոյակապ շինութեան, որ առաջ կազմում էր հեթանոս Հայաստանի բագաւանը, իսկ յետոյ դարձաւ քրիստոնեայ Հայաստանի նշանաւոր տաճարը:

Կարծո՞ղ էին Տրդատ թագաւորը և Մեծն Ներսէսը երևակայել, թէ 1600 տարի իրանցից յետոյ այդ դաշտը, ուր տասնեակ հազարաւոր հայեր ապրում էին և մկրտութիւն ընդունում, կը դառնայ անմարդաբնակ՝ հայերից և դաշտ կոտորածի ու ջարդի:

Ցերեկվայ ժամը 11-ին մօտեցանք այն գեղեցիկ կամուրջին, որ ձգված է Արածանիի վրա և որի վրայով պէտք է անցնել գնալու Իւչ-Քիլիսէ հայ գիւղը, ուր գտնվում է հռչակաւոր ս. Յովհաննէսի վանքը, շինված հեթանոսական բագաւանի տեղում, կամ զուգէ վերածված վանքեր:

— Տղերք,—ասաց մեր խմբի անդամներից մէկը, մի ուսանող,—եկէք լողանանք Արածանիի մէջ:

Եւ ամենքս մի րոպէում հանելով մեր շորերը՝ մտանք մկրտվելու հայկական Եփրատի սառն և վճիտ ջրերի մէջ: Բայց, աւա՜ղ, չը կար Լուսաւորիչը, որ հրճվէր մեր մկրտութեամբ. չը կար և Ներսէս, որ աղօթէր իր ժողովրդի փրկութեան համար, չը կար և ժողովուրդը:

Կէս ժամից յետոյ մենք, քայլելով, գետի ափով, հասանք գիւղը, որ առաջ բաղկացած է եղել 30—40 տնից, և ուր այժմ միայն 5—10 տուն կայ, այն ևս նոր վերադարձած: Գիւղը, թիւրքական յարձակման վախից, գաղթել է և միայն նորերս մի քանի՛ տուն վերադարձել:

Բայց մենք շտապում էինք այցելել վանքը, որ նոյնպէս ամայի էր մնացել, թափուր որևէ կրօնաւորից, լքված և այժմ դարձած բնակարան՝ չորքոտանիների համար:

Աստուած իմ, ես չեմ կարող նկարագրել այն սքանչելի, բայց և տխուր տպաւորութիւնը, որ կրեցի ի տես այդ վանքի: Ես վանքեր շատ եմ տեսել, բայց Իւչ-Քիլիսէի ս. Յովհաննէսի նման հոյակապ վանք դեռ չէի տեսել: Ես մի րոպէ կարծեցի, թէ ս. Սոֆիայի տաճարի կամարների տակ եմ գտնվում: Երկու, երեք էջմիածին կարող է պարփակվել այդ վանքի մէջ. այնքան նա ընդարձակ, հոյակապ է. կլորակ գմբէթը, որ երկնակամարն է յիշեցնում, շինված է առանց սիւների վրա հանգչելու, ճիշդ այնպէս, ինչպէս ս. Սոֆիայի տաճարը Բիւզանդիոնում: Ալիշանը անուանում է այս վանքը «հրաշակերտայ» և բնաւ չէ սխալվում. այդպիսի հրաշալի, սքանչելի ճարտարապետութիւն մեր վանքերից շատ քիչերն ունեն: Պատմութեան համաձայն, այդտեղ եղել է հեթանոսական մեծ մեհեան, որ Լուսաւորիչը կործանեց և նրա տեղ շինեց մի փոքր եկեղեցի, և տես այդ փոքր, Գրիգորաշէն եկեղեցու վրա Բիւզանդիոնի Հերակլ կայսրը 634—9 Թ. կանգնեցրեց նորկայ հոյակապ տաճարը, երեք սեղաններով (ուստի և կոչվեց թիւրքերէն Իւչ-Քիլիսէ՝ երեք եկեղեցի): Այստեղ 19-րդ դարի սկզբբրն Դանիէլ կաթողիկոսը օծվեց կաթողիկոս. Բայց, աւա՜ղ, այդ հոյակապ վանքը, որ դեռ շատ լաւ մնացել է, այսօր դարձել է բուերի և օձերի բնակարան. Նա ևս ողբում է Հայաստանի անհետացումը և հայերի թշուառութիւնը:

Նրա հոյակապ գմբէթի գագաթից լաց է լինում տանջված Հայաստանը:

Հ. Ա.

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ *)

IV

Նախ քան փիլիսոփայելը՝ ամեն ոք աշխատում է ապրել իր նիւթական կեանքը: Իսկ ինչպէս, ինչ պայմանների և շրջապատի մէջ է ապրում հայ խոշոր բուրժուազիայի հիւթական բարեկեցութիւնը: Այդ բարեկեցութեան հիմքը դրվում է բուն հայրենիքում, մի Շուշիում, մի Ագուլիսում, հայ աշխարհի մի որևէ աննշան քաղաքում կամ աւանում, բայց նա ուռճանում է և իսկական հարստութիւն դառնում հայ երկնակամարից դուրս, Թիֆլիսում, Բագւում, Աստրախանում, Մոսկվայում ևայլն:

Ով շատ ու քիչ հետաքրքրվել է Կովկասի արդիւնաբերական կեանքի զարգացման պատմութեամբ, նա խելամուտ եղած կը լինի, որ զանազան պատճառներով բուն հայ հայրենիքը, մեր ծայրագաւառի այն մասը, որ պատմականօրէն հայկական է և հայերի հոծ բազմութեամբ էլ այսօր բնակեցված, չէ դարձել խոշոր առևտրի և արդիւնաբերութեան վայր, միշտ մնացել է անտեսապէս ստորին աստիճանի վրա: Թիֆլիսը խոշոր հարստութիւնների կենտրոն դարձաւ շնորհիւ իր երկրամասի մայրաքաղաք լինելուն: Նուխին երբեմն (անգամ այսօր) աչքի ընկնող առևտրի և արդիւնաբերութեան կենտրոն էր շնորհիւ մետաքսի: Ղուբան և Դերբենտը նախորդ դարի 50—70-ական թւականներին արդիւնաբերութեան կենտրոններ էին տորոնի մշակոյթի շնորհիւ: 70-ական թւականներից գլուխ է բարձրացնում Բագուն իր նաւթի պատճառով: 90-ական թւականներից գալիս է Բաթումի հերթը, որպէս ծովափնեայ քաղաքի և արտասահմանեան առևտրի բանուկ ճանապարհի: Եւ այսօր բոլոր կենտրոնները գտնվում են հայ հայրենիքից դուրս, հայ ժողովրդական զանգուածներից հեռու: Այդ բոլոր կենտրոններն է դիմել վաճառաշէր հայը, հարստացել այնտեղ, դրամագլուխ դիզել և առևտրից արդիւնաբերութեան անցել: Արդ՝ կարող ենք ասել, որ հայ դրամատիրոջ վերելքը կատարվել է հայ մթնոլորտում և հայ տարրի աջակցութեամբ: Ոչ, դա չենք կարող: Կարող է խօսք լինել, որ նրա բարեկեցութեան հիմքը, ինչպէս ասել ենք, դրվել է հայ աշխարհում, բայց նրա պսակումը տեղի է ունեցել այդ աշխարհից դուրս:

Նախորդ դարում հայերը հարստանում էին նաև որպէս պետական կապալառուներ. Նրանք զօրքին պաշար մատակարարողներ էին, ճանապարհներ հարթող, շինութիւններ կառուցանող ևայլն: Այստեղ էլ մեծ առնչութիւն չը կար դրանց հարստութեան դիզման և հայ տարրի աջակցութեան մէջ: Նրանք ուռճանում էին պետական կարկանդակից:

Այդպիսով մենք տեսնում ենք, որ հայ խոշոր բուրժուազիայի նիւթական ոյժը կուտակվում էր հայ աշխարհից դուրս և հայ տարրի աջակցութիւնից զերծ: Հին օրերի դրութիւնը այսօր էլ մնում է անխախտ: Բագուի հայ նաւթարդիւնաբերողը կարող է մնալ իր կապիտալիստի վեհութեան մէջ՝ առանց ակնկալելու հայերի աջակցութիւնը, հայերի, որպէս նաւթ-ապրանք սպառողների, բանւորական ոյժ մատակարարողների ևայլն: Մոսկվայի հայ սեղանաւորը առանց տատանվելու կարող է ասել, որ ինքը իր հարստութեամբ ոչնչով պարտական չէ հայերին: Այս է պատճառը, որ երկրի հայութիւնը իր կարիքների համար փշրանքներ է մուրում մեր խոշոր բուրժուազիայից, բայց չէ թողնում նրա փէշը, միշտ յիշեցնում է նրա ծագումը, բայց այդ բուրժուազիան էլ խուսափում է հայութիւնից և ջանում է իր օձիքը ազատել իրան ծնող ազգի հետապնդումներից: Այո, հայ խոշոր բուրժուազիան այսօր շատ էլ չէ շահագրգռված հայ բնաշխարհով և հայ ազգութեամբ: «Большому кораблю—большое плаваніе» ասում են ռուսները: Հայ խոշոր բուրժուազիան մեծ նաւ է դարձել և ձգտում է մեծ նաւարկութեան.

*) Տես «Մշակ» № 179.

ՀՐԱՏԱՊ ՍՓՈՓԱՆՔ ՄԱՅՐ-ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻՆԵՐԻՆ

—

◆ Գրական-Գեղարվեստական Սալոնի՝ մայր-հայաստանցիների համար բացած ճաշարանը ստացել է նպաստ՝ «Մշակի» միջոցով Արշակ Ղուլեանից 5 ր., եղբարք Համբարձում և Արշակ Առաքելեաններից 100 ր., իրանց հանգուցեալ մօր՝ տիկ. Վարվառէ Ցովհաննիսեան Առաքելեանի դագաղին պսակ դնելու փոխարէն, Սահակ ք. Սահակեանից 7 ր. 50 կ. (որանից 4 ր. 50 կ. երկու պատկերի վճար), Արտաշէս Սարեանից 10 ր., Առևտր. Տուն Մ. Խաչատրեան Ընկ. (Թէոդորոս Խաչատրեանից) 100 ր., տ. Աննա Թառումեանից 6 ր. և իր մանուկ Թոռ Զարենից (ակզբնկի բոլոր խնայողութիւնը) 4 ր., Ոմնից 1 ր., «Մշակի» միջոցով օր. Թագուհի Գասպարեանից 20 ր., տ. Զարուհի Սաղաթելեան-Սահակեանից 15 ր., եղբ. Ռուբէն և Լևոն Մարտիրոսեաններից 50 ր., պ. Երուանդ Լալայեանից 10 ր., մի հայից (Շ. Խ.) 10 ր., տ. Եղիսաբէթ և Գար. Տէր-Ստեփանեան ամուսիններից 3 ր., Ց. Տէր-Աստուրեանից 3 ր.։

◆ Այսօր, կիրակի, Աստուածածնի տօնին, ճաշը տրվում է հանգուցեալ տ. Վարվառէ Ց. Առաքելեանի յիշատակին։ Սեղան նստելուց առաջ քահանան կօրհնէ խաղողը և կը բաժանվի ճաշողներին։

◆ Վաղը, երկուշաբթի, մեռելոցին, կէսօրվայ ճաշից յետոյ կը կատարվի հոգեհանգիստ Մայր Հայաստանի ազատութեան զոհերի յիշատակին։

◆ Երեքշաբթի օրվանից ճաշարանին կից, այգում յատուկ պատրաստված սրահի մէջ բացվում է արհեստանոց, ուր մայր հայաստանցիների համար, որոնք ճաշում են այդտեղ և ցուցակագրված են, սպիտակեղէն պէտք է կարվի։ Տ. Նազարեան

«ՆՈՐ ԲԵՐՔԻ ՄԻ ԲՈՒՌ ՑՈՐԵՆ»

—

Պատերազմից վնասվածներին օգնող Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէի նախագահուհի կոմսուհի Ե. Ա. Վօրօնցօվա-Դաշկօվա Ն. Կ. Բ. Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկոլայեվնայի կոմիտէի նախագահ Ա. Բ. Նէյդգարդից ստացել է հետևեալ նամակը.

«Հայրենական մեծ պատերազմը արդէն մի տարի է որ տևում է։ Մեծ Ռուսաստանի բոլոր որդիներից նա պահանջում է հոգեկան և ֆիզիքական ույժերի լարումն, բայց առանձին խոր հետք է թողնում նա ռազմաբեմին մօտ անբաղդ ազգաբնակութեան վրա։ Դրան օգնութիւն ցոյց տալու համար է կոչված Գահի բարձունքից Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկոլաևնայի կոմիտէտը։ Իր գործունէութեան 9 ամսվայ ընթացքում նա հաւաքեց 7.000.000 րուբլի և բաժանեց կարիքաւորներին։ Գանձարանը այդ գումարին մասնակցել է 400,000 րուբլով, իսկ մնացածը գումարվել է Նորին Կայսերական Մեծութիւնների շնորհիւ, Նորին Բարձրութեան կոմիտէի կազմած բարեգործական վիճակախաղերից և զեմստվօների, քաղաքների, զանազան կազմակերպութիւնների, առևտրական նախաձեռնութիւնների, գիւղացիների, քաղաքացիների և մասնաւոր անձանց նուիրաբերութիւններից։ Բազմամիլիօն գիւղացիութիւնը մի քանի տեղերում և մասնակի կերպով մասնակցել է այս գումարի գանձումին։ Մինչև այժմ կոմիտէտը չէ շտապել դիմելու գիւղացիութեան նուիրաբերութեան, որովհետև անցեալ տարվայ բերքը շատ տեղերում միայն միջակ էր, մէկ էլ նրա համար, որ գարնանը և ամառը գիւղացին սովարաբար չէ ունենում աւելորդ ցորեն և փող և բեռնաւորված է լինում մեծ աշխատանքով։ Միայն այժմ է գալի ժամանակը, երբ գիւղացին Աստծու տուած իր առատ բերքն է հաւաքում և ամբարում։ Նորին Բարձրութեան կոմիտէտը իր պարտքը կատարած չէր լինի, եթէ օգնութեան իր կոչով անտես առնէր գիւղացուն և Ռուս Երկրի այդ աղին մասնակից չանէր անբաղդներին պահպանելու ընդհանուր գործին, այն անբաղդների, որոնք իրանց կուրծքը դէմ են տուել թշնամու անողոք հարուածին, որ հասցվել է ամբողջ Մեծ Ռուսաստանին։ Նորին բարձրութեան կոմիտէտը մտածել է նոր հանգանակութիւն անել «Ковшъ зерна новаго урожая» (մի բուռ ցորեն նոր բերքից) անունով և հաստատապէս հաւատում է, որ գիւղացու բարի սիրտը կը թելադրի նրան իր ցորենից իր կարողութեան չափ բաժին հանել պատերազմից վնասված եղբորը։

Ձերդ Պայծառափայլութեան ընդարձակ գործունէութիւնը և մշտական ամեն կոչի արձագանք տալը կարիքաւորների նկատմամբ իրաւունք է տալի յուսալու, որ դուք չէք մերժի և Ն. Բ. Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկոլայեվնայի կոմիտէտին աջակցելու իրականացնելու նրա մտածած մեծ գործը փոխարքայութեան սահմաններում։

Պարտք եմ համարում աւելացնելու, որ փոխարքայութեան սահմաններում հաւաքած ցորենը Ձերդ Պայծառափայլութեան հայեցողութեամբ կարելի է թողնել Կովկասում տեղական փախստականների կարիքը բաւարարելու համար։ Հաստատ հաւատալով Ձերդ Պայծառափայլութեան բարեհաճ վերաբերմունքին դէպի իմ խնդիրը, ես միաժամանակ սրա հետ ուղարկում եմ տպագրված նիւթեր, որ պէտք է ուղարկել նահանգապետներին և գաւառապետներին։

Խնդրում եմ, Ձերդ Պայծառափայլութիւն, ընդունել իմ լիակատար յարգանքը։ Ձեր հաւատարիմ խոնարհ ծառայ Ա. Նէյդգարտ»։

Շատ դէպքերում է ցոյց տուել Կովկասի ազգաբնակութիւնը իր պատրաստակամութիւնը՝ օգնութեան հասնել բոլոր այն անձանց, որոնց վրա պատերազմը անդրադարձել է բացառապէս ծանր հետևանքներով, դրդում է Ն. Կ. Մ. Թագուհի Կայսրուհու հովանաւորութեան տակ գտնվող պատերազմից վնասվածներին օգնող կովկասեան գլխաւոր կոմիտէտին դիմել Կովկասի շրջանի գիւղացիներին արձագանք տալու սրտին, կոչ անելով թեթևացնել ռազմաբեմի անբաղդ ազգաբնակութեան աղէտալի դրութիւնը, հանգանակութիւն կատարելով «Նոր բերքից մի բուռ ցորեն» անունով։

Կովկասի գլխաւոր կոմիտէտը հաստատ հաւատացած է, որ Կովկասի ազգաբնակութիւնը, խորապէս գիտակցելով Պետական կեանքի ներկայ պատմական մոմենտի կարևորութիւնը, համերաշխօրէն արձագանք կը տայ իր եղբայրների կարիքին, օգնութեան կը գայ Ն. Կ. Բ. Մեծ Իշխանուհի Տատեանայ Նիկոլայեվնայի կոմիտէի մտածած մեծ գործին և այս անգամ էլ, ինչպէս միշտ, լայն մասնակցութիւն ցոյց կը տայ աջակցելու յիշեալ հանգանակութեան աջողութեան, նաև դրա կազմակերպութեան։

Հանգանակութիւն կատարելու ցուցմունքները մասին պէտք է դիմել նահանգների և շրջանների կառավարիչներին և Թիֆլիսի ոստիկանութեան պարագլուխներին և նրանց կողմից այս գործի համար լիազորված անձերին։

Կովկասի գլխաւոր կոմիտէտը խնդրում է այս կոչը արտատպել Կովկասի բոլոր Թերթերում։

Նախագահուհի ստատս-դամա
Կոմսուհի Վօրօնցօվա-Դաշկօվա
Կոմիտէտի գործերի կառավարիչ
Ա. Պավլով

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Աւազակը ծանր վիրաւորված

Զաքաթալա, 10 օգոստոսի

Երէկ Բէլաքան գիւղի մի տան մէջ ծանր կերպով վիրաւորվեց և կալանաւորվեց շրջանիս Զօբանքօլ գիւղացի աւազակ Փաշա Սաֆարօվը։

Սա այն աւազակն է, որը յուլիս ամսում իր ընկեր աւազակների հետ Թիֆլիսի գաւառում վրա տալով Զաքաթալայից Թիֆլիս մի բանտարկեալ տանող պահակներից մէկին՝ Շարանին սպանել էր։

Շարունակ տեղացող անձրևներից գետերը սարսափելի վարարել են և ազգաբնակութեանը վնասներ հասցրել։

Հաղորդակցութիւնները համարեա ընդհատված են։

Ամառանոցաւորները շտարել են, երկիւղ են կրում վերադառնալ իրանց տեղերը. մանաւանդ ուսանողները, որոնք ժամանակին պէտք է վերադառնան իրանց բնակավայրերը։ Սօյզադէ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

15 օգոստոսի

Նախագահում է Ռօձեանկօն։ Ցայտարարվում է երկու նոր հարցապնդման մասին. երկրորդ հարցապնդումը ուղղված է Կովկասի փոխարքային, թէ ինչպիսի միջոցներ են ձեռք առնվելու Թիւրքայ Հայաստանից և Պարսկաստանից փախածների օգնութեան համար. (առաջին ստորագրողը Պապաջանեանն է)։

Քննվում է ս.-դ. Ֆրակցիայի հինգ անդամի Պետրօգրադի դատաստանական պալատի կողմից մեղադրվելու գործի առիթով եղած հարցապնդումը։

Չխէնկէլին. պաշտպանելով յայտարարութիւնը, գտնում է, որ Դումայից նրա հինգ անդամի արտաքսումը ստուեթեամբ նրանց վրա մեղադրանք բարդելով ներկայացնում է ծանր մեղադրանք Դումայի հասցէին և խախտում է նրա իրաւունքները։ Մինչդեռ Դուման, չը նայած սօցիալ-դեմօկրատների քանիցս պնդումներին, մինչև այժմ ոչնչով չէ հակադրել բռնութեանը և սիստեմատիկ կերպով խույս է տուել քննել այս հարցը քննելուց։ Հռետորը անհրաժեշտ է համարում, որպէս զի Պետական Դումայի յանձնախմբի յանձնաժողովը հետևեալ նիստին ներկայացնի մի յատուկ զեկուցում այդ աղաղակող փաստի մասին անմեղ դատապարտված պատգամաւորների վերադարձի պահանջը. հռետորի ասելով պաշտպանվում է բանւորական ամբողջ դասակարգը, որի ներկայացուցիչներն էին դատապարտված պատգամաւորները։ Ի հաստատումն այդ բանի հռետորը քաղուածքներ է անում բանւորներից ստացած մի շարք նամակներից, իսկ իշխանութիւնը, նրա ասելով, Թոյլատրում է նոր գնդակահարումներ, ինչպէս հիմա եղել է Իւանով-Վօզնեսենսկում, ուր վնասվել են մօտ 100 մարդ։

Կերենսկին նկատում է՝ որ անմեղ դատապարտված պատգամաւորների ազատվելու համար կռիւը մղվում է արդէն կէս տարուց աւելի։ Հռետորը պատմում է իր արած դիտումների մասին, նոր մինիստրները, որոնք չէին կարող ասել՝ թէ չը գիտէին գործի մանրամասնութիւնները, շարունակեցին հին ընթացքը։ Դուման այժմ պարտ է ծանր օրեր և իր հեղինակութեան ամբողջ ուժով պէտք է պահանջ դնէ՝ վերջ տալ բանւորների վերաբերմամբ պրովօկացիօն գործունէութեան, որ ուղղված է այն բանին, որպէսզի այդ մասսաները դուրս գան հաւասարակշռութիւնից, անհրաժեշտ է հերթի դնել ամնիստիայի խնդիրը։

Մակլակօվը, որպէս ներկայացուցիչ Դումայի մի խումբ անդամների յանձնաժողովի, հաստատում է, որ արդարադատութեան մինիստրի հաղորդագրութիւնը բաւարար է յանձնաժողովում։ Որպէս պատգամաւոր, հռետորը դէմ է հարցապնդման ընդունմանը հետևեալ հիմունքներով.— Անտարակոյս ս.-դ. պատգամաւորների դէմ գործ յարուցելը պետական խոշոր անտակտութիւն է, և մեղադրել պատգամաւորներին միայն նրա համար, որ նրանք սօց.-դեմօկրատ են, մեր արդարադատութեան յանցանքն է։ Կասկածից դուրս է նաև, որ թոյլատրված անարդարութիւնը պէտք է ուղղել, բայց հէնց այդ մասին էլ Դուման այս խնդրի վերջնական որոշումից պէտք է ձեռնպահ մնայ։ Զի որ Դուման չէր կարող եղած որոշումը փոխել, նա հաշւի պէտք է առնէ ձևական առարկութիւնները այն մասին, թէ իրաւազուրկ մարդը չէ կարող Դումայի անդամ լինել, և որ Դուման չէ կարող քմահաճոյքի օրինակ տալ։ Քանի որ յանձնաժողովը այդ պատգամաւորներին չէ հանել Դումայի ցանկից, Դումա վերադառնալու ճանապարհը չէ փակված, և եթէ իշխանութիւնը փոխէ եղած դատավճիռը, նրանք կը վերադառնան Դումա։ Հակառակ դէպքում, եթէ յանձնաժողովը սկսէ ըստ էութեան հարցաքննել գործը՝ սահմանված կը լինի հաշտվել դատաստանական վճռի հետ, և մինչև իսկ լիակատար ամնիստիայի ժամանակ նրանք չեն կարող վերադառնալ Դումա։ Դուման պէտք է սպասէ, որովհետև ինչ որ պէտք է անվի, անվելու է Դումայի պատերից դուրս (Ծափեր)։

Չխեիձէն յիշեցնում է, որ դատապարտված պատգամաւորները եղել են բանւորական կուսակցութիւնների ներկայացուցիչ, որոնց ձայնը առանձնապէս անհրաժեշտ է Դումայում այս պատմական ժամանակ։ Հռետորը առաջարկում է Դումային իր վերաբերմունքը ցոյց տալ՝ թէ ցանկանում է նա ծածկել կառավարութեան քաղաքականութիւնը, որը հարուածներ է հասցնում ժողովրդական ներկայացուցչութեանը։ Ցաժենայն դէպս մի միջոց կայ՝ պատգամաւորները պէտք է վերադարձվեն Դումա։

Մարկօվը յայտնում է, որ օրէնական կերպով դատարանով դատապարտվածները և աքսորվածները չեն կարող գտնվել Դումայում, մինչև որ դատարանով չարդարանան. բայց ոչ մի տուեալ չը կայ, որը արդարացնէր ողորմած վերաբերմունքը դէպի պատգամաւորները, որովհետև ս. դեմ. սիստեմատիկ կերպով զբաղվել են պետական կազմի քայքայումով։

Կերենսկին անձնական խնդրով առարկում է Մարկօվին և ասում է, որ դեմօկրատիան սովոր չէ տուել իրան յանդիմանելու այն բանում, որ իր պարտքը չէ կատարել հայրենիքի հանդէպ մինչև վերջը. «Ով կը համարձակվի ասել ինձ, որ ես քայքայում եմ պետականութիւնը, նա կը պատասխանէ այդ խօսքերի համար ոչ այնպէս, ինչպէս մինչև այժմ դուք սովոր էք այստեղ պատասխանելու»։

Մարկօվ տեղից. «Ես դրանից չեմ վախենում. ձեզ համարում եմ մահվան փորձ կատարող»։

Նախագահը կարգի է հրաւիրում Մարկօվին։

Կերենսկին վերջում ասում է. «Այժմ, երբ թշնամին աւելի և աւելի է մօտենում մեր հարազատ հողերին, մոռացէք ձեր անհամաձայնութիւնը, մոռացէք ձեր դասակարգային դիրքերը, յիշեցէք հայրենիքը և տարէք նրանց. «Հեռու ձեռները» (Ծափեր ձախից)։

Շուլգինը համաձայն է Մակլակօվի տեսակէտին և ձայն է տալիս հակառակ առաջարկութեան։ Շուլգինը կարծում է, որ այդ 5 պատգամաւորի դատապարտութիւնը եղել է պետական խոշոր սխալ (ձայներ՝ «բրաւօ»)։ Պետական ոչ մի նկատումով չէ կարելի արդարացնել մարդկանց ս. դ. կուսակցութեան պատկանելուն համար մեղադրելը։ Եթէ կառավարութիւնը կանգնել է այդ ուղիի վրա, նա պէտք է հետևողական լինէր և դատի պիտի ենթարկէր Դումայի անլեգալ կուսակցութիւնների պատկանող բոլոր անդամներին։

հայկական լիճը նրան չէ գոհացնում, հայ միջավայրը նրա համար անձուկ է, նրան չէ կարող տեղաւորել։ Եւ երբ այդպիսով այդ բուրժուազիան իր նիւթական կեանքը դարձնում է ազգային միջավայրից դուրս, նա էլ դառնում է ապազգային, պահպանելով միմիայն կրօնական կապերը ազգային եկեղեցու հետ։

Հայութիւնը, որպէս սպառող ույժ, անարժէք է արդի հայ արդիւնաբերական բուրժուազիայի համար, որ նա կամենայ սիրաշահել նրան։ Մեր երկրի մէջ էլ չը կայ այն արդիւնաբերութիւնը, որ շրջապատի ոգին հազար ու մի ծակերով գայ պաշտպանելու ազգից փախուստ տուող հարստականին։ Բայց հայութիւնը արհամարհելի մեծութիւն է ոչ միմիայն տնտեսականի կողմից. նրան կարելի է անգիտանալ նաև բարի քաղաքական ույժ։ Մեր ժողովուրդը քաղաքական այնպիսի տհասութեան մէջ է տապակվում, այնքան պրիմիտիվ հասարակական ձգտումներ ունի, որ նա ապարէզ չի ներկայացնում փառասիրական տենչերի համար։ Մեր ժողովրդի ընտրեալը պիտի լինի նրա բարեխօսը, բարերարը, ծառան, և հասկանալի է, որ նման դերերը չեն կարող հաճելի լինել խոշոր բուրժուազիայի ներկայացուցիչներին, որոնք բանասեղծի արտայայտութեամբ երկնի կայծակներից չեն երկնչում, իսկ երկրի կայծակները պահպանում են իրանց ձեռքում։ Հայ միջավայրը դա,—ասել է Ս. Նազարեանը,—գինարբուխութեան ասպարէզ չունի, և այս տեսակէտից էլ նա անկարող է գրաւել խոշոր բուրժուազիային, բուրժուական ինտելիգենցիային, եթէ անգամ նրանք իրանց հերթին քաղաքական հասունութեան տէր լինէին (մի բան, որ չը կայ) և հասարակական գործի առաքելութիւն ստանձնէին։

Բայց ինչո՞ւ է այնուամենայնիւ հայ խոշոր բուրժուազիայի հին սերունդը համեմատաբար մօտ եղել ազգային գործերին, ինչպէս այդ երևոյթը նկատել է և Հ. Առաքելեանը։ Այս հարցին պիտի պատասխանել այն իմաստով, որ այդ սերունդը դուրս էր եկել հայութեան թանձրութիւնից, ինչպէս արտայայտվում են ռուսները, որ հակացողութիւնների և զգացմունքի թելերով նա ամուր կապված էր հայութեան հետ և օրքան էլ հեռանար նրանից աշխարհագրական և կարողութեան տարբերութեամբ, այնուամենայնիւ շարունակում էր նուիրված մնալ թողած միջավայրին, ընտանի համարել իրան նրա հոգսերը և մտորումները։ Սա պատասխանի հոգեբանական կողմն է։ Սա մի գործոն է, որ այժմ գոյութիւն չունի նորաթուխ բուրժուազիայի, նոր սերունդի համար, քանի որ վերջինս լոյս աշխարհ է եկել հայ միջավայրից հեռու, իսկ կրթութեամբ էլ աւելի է չորացրել հայրենի զգացումները։

Հայրենի ժողովրդին օտար լինելու արատաւոր զգացմանը հիմք է դրել արդի բուրժուազիայի հին սերունդը, այժմեան որդիների դեռ ևս ազգասէր հայրերը։ Նրանք կամեցել են իրանց որդիներին «լուսաւոր» դարձնել, և դա ստացվել է ազգից խորթանալու գնով։ Այս հետաքրքրական երևոյթի վրա մենք կանգ չենք առնում, միմիայն կամեցանք շեշտել նրա գոյութիւնը։

Սակայն հայ բուժուազիայի հին սերունդը հայկական զգացմունքներ ու հոգսեր էր սնուցանում իր կրծքի տակ ոչ միայն այն պատճառով, որ ինքը դուրս էր եկել ժողովրդական թանձրութիւնից, այլ որ մի չափով իր բարեկեցութիւնը դարձնում էր հէնց այդ ժողովրդի աջակցութեամբ։ Հին հայ խոշոր վաճառականի ձեռնարկողական հօրիզօնը այնքան էլ ընդարձակ չէր և շահատացութեան համար արհամարհելի ույժ չէր համարում ազգութեան սպառողական ույժը, նրա հաստատութիւնների ֆինանսական միջոցները։ Ցիշենք այստեղ, որ հէնց մօտ անցեալում հայ եկեղեցիների միջոցները շահեցվում էին վաճառականների կամ վաճառական-երէցփոխի կողմից, որ այդ միջոցները աւելի շատ կուլ էին տրվում ազգասիրաբար, քան թէ խոշորացած վերադարձվում տիրոջը։ Հարկաւ, նման պայմաններում ազա-վաճառականը իրան համար պատիւ էր համարում երէցփոխ լինել եկեղեցում, վէքիլ լինել էջմիածնի համար (յիշեցէք Ցարութիւն Խալիբեանին),

. . . .

այցելել ծխական ժողով, ընդունել նրա առաջարկը հոգաբարձու կամ երէցփոխ լինել։ Փոխվել է հայ բուրժուազիայի տնտեսական պատուանդանը, փոխվել է և նրա վերաբերմունքը դէպի իր ծնող ազգը։

Մի պատկերացում, թէ խիկարս ինչ նշանակութիւն գոյութիւն ունէր մեր ազգային հաստատութիւնների և վաղեմի հայ խոշոր բուրժուազիայի միջև։ Ոլոշ նըպատակով մենք առիթ ենք ունեցել ծանօթանալու հայ անդրանիկ հասարակական հաստատութեան՝ Բագուի Հայոց Մարդասիրական Ընկերութեան անցեալի հետ, ըստ որում հետախուզել ենք նրա արխիվը և ողջ գործավարութիւնը։ Եւ մենք այսօր հրապարակ ենք հանում հետևեալ բնորոշ փաստը։ Ընկերութիւնը, որ հիմնվել է և պահպանվել առաջին 25 ամեակի ընթացքում, այն է մինչև 1889 թ., հայ պետական պաշտօնեաների և վաճառականութեան ջանքերով, առանձնապէս վաճառական դասի ուշադրութիւնն է գրաւում իր վրա 1880 թ. յետոյ, երբ նա արդէն մի քանի տասնեակ հազարի դրամագլուխ ունէր և խորհրդի վաճառական անդամների որոշումով՝ հակառակ Ընկերութեան կանօնադրութեան՝ այդ դրամագլուխը փոխ էր տրվում շահատացութեան համար։ 15 տարի շարունակ, այն է մինչև 1895 թ., Ընկերութեան դրամագլուխը պարապ չէր ընկնում և խորհուրդը իր նիստերում աւելի շատ զբաղվում էր այն խնդիրներով, թէ ում դիմումը յարգել և մուրհակով դրամ տալ և որի դիմումը մերժել՝ նրա տնտեսական անբարեյուսութեան պատճառով։ Այդ ժամանակաշրջանում Մարդասիրական Ընկերութիւնը մի կատարեալ վարկային հաստատութիւն էր։ Թող սա տարօրինակ չը հնչի։ Անգամ օտարները —թուրք, ռուս, գերմանացի—չէին քաշվում դրամ խնդրելու Մարդասիրականից։ Բագուում այժմ հարստականների համբաւ վայելող հայ տոհմերի մեծամասնութեան հին ներկայացուցիչները իրանց դրամական կարիքը յաճախ բաւարարել են Մարդասիրականից փոխ առած դրամով։ Մենք անունները չենք յիշում, բայց յայտարարում ենք, որ անգամ այժմ կենդանի և տասնեակ միլիօնների տէր հայերից ոմանք չենք հրաժարվել մուրհակ ստորագրելու և Մարդասիրականից հինգ, տասը հազարով դրամ վերցնելու... Հասկանալի է, որ նման պայմաններում մեծ պատիւ է համարվել Ընկերութեան վարչութեան մէջ լինելը և ընտրվելու պայքարին մասնակցելը։ Սակայն 1895 թ. յետոյ պատկերը փոխվում է. այլ ևս մարդիկ չեն գտնվում, որ Մարդասիրականի դրամները գործադրեն յօգուտ իրանց և Ընկերութեան։ Ընկերութիւնը այժմ ինքն է փնտռում պարտք խնդրողներ, բայց դրանք չը կան։ Ի՞նչպէս բացատրել այս երևոյթը։ Բագուի հայ բուրժուազիան արդէն ուռճացել էր, խոշոր միջոցների տէր դարձել, և ահա նա մոռանում էր, որ Ընկերութիւնը և վարկային հաստատութիւն է եղել իր համար։ Այդ ժամանակներից էլ նա իրան սկսում է պահել մեծավայել, գլուխ չէ պատռում Ընկերութեան խորհրդի մէջ լինելու համար և միմիայն պատիւ է անում այցելել ասամդական երեկոյթը կամ նուիրաբերութիւն անել այս կամ այն առիթով։ Եւ՝ «большому кораблю—большое плаваніе», հայ խոշոր բուրժուազիայի համար արդէն անձուկ էր ազգային ճղճիմ միջավայրը... Եւ Մարդասիրականի ղեկավարութիւնը ընկնում է մտաւորականների ու «վարժապետների» ձեռքը։

Մենք մի պատկերացում և լուսաբանութիւն տուինք, թէ ինչու էր հայ բուժուազիայի հին սերունդը իրան մօտ պահում ազգութեան, և կարծում ենք, որ սխալված չենք մեր բացատրութեան մէջ։ Այդ սերունդը դեռ ևս ազգային էր, որովհետև դա որոշ չափով տնտեսապէս ձեռնտու էր։ Մեր օրերի հայ խոշոր բուրժուազիան ազգային չէ, որովհետև դրա համար տնտեսական ազդակներ չը կան։

Հարկաւ, այս պայմաններում խօսք լինել չէ կարող հայ խոշոր բուրժուազիայի ազգային հաւաքական զօրութեան մասին։ Ընդհանրապէս Ռուսաստանում բուրժուազիան հաւաքական մեծ կշիռ չունի, և դա երկրի դժբաղդութիւնն է։ Մեր միջավայրի համար պիտի ասենք, որ ազգային որևէ նպատակով հայ բուրժուազիան սահեղծած կազմակերպութիւն չունի. նա խուսափում է հայկական գործերից, նա առանձին դեր չէ խաղում նաև ծայրագաւառի հասարակական ասպարէզում, նա դեռ սերնդի է և աւելի սիրում է վայելել, քան թէ շինարար գործ ստեղծել։ Եթէ մեր բուրժուազիան իր տնտեսական զօրութեան համեմատ ունենար նաև կազմակերպչական զօրութիւն, եթէ նա հրաժարվէր իր մեկուսացումից, իր անհաղորդութիւնից ու եսասիրութիւնից, եթէ նա իր դասակարգին պատշաճ հասարակական ու քաղաքական մտայնութիւն ընդգրկէր, կարող կը լինէինք ասել, որ դրանից կը շահվէր թէ Կովկասը ընդհանրապէս և թէ հայութիւնը մասնաւորապէս։ Քաղաքական և հասարակական իմաստով տհաս է ոչ միայն հայ ժողովրդի խոնարհ խաւերի զանգուածը, այլ և հայ խոշոր բուրժուազիան։ Նա դեռ չէ ըմբռնել խմբակցական աշխատանքի գաղափարը, դասակարգային քաղաքականութեան արժէքը։ Շատ հարցերում, եթէ նա լինէր մեր գործերի վարիչը և գիտակցէր իր դասակարգային պատշաճ քաղաքականութիւնը, մենք աւելի կը շահէինք, քան այժմ, երբ մեր մանր-բուրժուական սահմանափակ ուղեղների գործելակերպը սպառնում է բնաջինջ անել հայ ժողովուրդը։ Այո, հայ խոշոր բուրժուազիան անգիտանում է իր ազգութիւնը, նա ձեռնամուխ չէ լինում հարազատ յարկի գործերին և իր այդ կարճամտութեան շնորհիւ վտանգում է նաև իր սեփական գոյութիւնը։ Հարցը նրանում չէ, թէ ով է բարձրացնում փոթորիկը, այլ նրանում, որ այդ փոթորիկը աւերում է իր հարուածներին ենթակայ ամբողջ տարածութիւնը։ Եթէ հայ խոշոր բուրժուազիան հրաժարվում է ազգային քաղաքականութիւնից, դրանից չեն հրաժարվում ուրիշները։ Իսկ վերջիններս ստեղծում են շփոթ և սխալում գրգահարել թէ խոշոր բուրժուազիային և թէ ամեն մի հայի։ Չի կարելի անգիտանալ հարազատ հաւաքական մարմինը, իր ազգի կօլլեկտիվը։ Կարելի է աշխատել ուրիշ ընթացք տալ նրա կեանքին ու գործերին։ Իսկ անգիտութիւնը կարող է բերել միմիայն պատուհասներ և արհաւիրքներ, նա կարող է միմիայն պատժել անգիտացողին և ուրացողին։ Եթէ մեր գործերը այսպէս ընթանան, համոզված ենք, որ մի օր էլ սասանեցուցիչ պատիժ պիտի կրէ հայ խոշոր բուրժուազիան։ Նա պիտի պատժվի նրա համար, որ կոչված էր հասարակական դեր խաղալու, բայց իրան հօգնաբար ներքինացրեց և յանձնվեց միմիայն հաճոյքի ու վայելքի...

Բագու Դ. Անանուն

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ «Մշակի» հեռախօս № ը, Մեռելոցի պատճառով, լոյս կը տեսնի չորեքշաբթի, օգոստոսի 19-ին։

◆ Վաղը, երկուշաբթի, օգոստոսի 17-ին, Նաւլաբարի Հասարակական ակումբի ամառային շէնքում լինելու է շքեղ ներկայացում և երեկոյթ, նուագելու է դուդուկ և սազանդար։ Երեկոյթի ամբողջ արդիւնքը յատկացուած է յօգուտ հայ գաղթականներին։

◆ Պարսկահայ փախստականներին օգնող յանձնաժողովը իր վերջին նիստում որոշել է իր անդամներից մէկին ուղարկել Պարսկաստան բարոյական աջակցութիւն ցոյց տալու պարսկահայ և թիւրքահայ փախստականներին։

◆ Երէկ քաղաքագլուխը Թիֆլիսի նահանգապետի հաստատութեանը ներկայացրեց դումայի որոշումը այն մասին, որ Վարշավայի պոլիտեխնիկումը Թիֆլիս փոխադրվի։

◆ Երէկ Թիֆլիսի զինուորակոչական նահանգական ատեանը պատերին յայտարարութիւններ փակցրեց, որոնցով զէնքի են կանչվում I կարգի երկրապահ զինուորները (ополченцы), 1912 թ. սկսած մինչև 1904 թիւը։

◆ Երէկ ռուսաց Վերափոխման տօնի պատճառով փակ էին բոլոր հիմնարկութիւնները, կառավարչական հաստատութիւնները և խանութները։

◆ Գետնախնձորի գնի խիստ բարձրանալու պատճառով, քաղաքային վարչութիւնը բանակցութիւններ է սկսել Հիւսիսային Կովկասի մի քանի ֆիրմաների հետ՝ 100 վագոն գետնախնձոր գնելու մասին, որպիսի գետնախնձորը պէտք է վաճառվի ազգաբնակութեանը պուդը մի ռուբլի։

◆ Օգոստոսի 13-ին Թիֆլիսում ստացվեց 11 վագոն ալիւր և 1 վագոն շաքարաւազ։

◆ Քաղաքային վարչութեան անդամ Մ. Զաքար մի առաջարկութիւն է մտցրել, որով անհրաժեշտ է համարում նոր սակագին հրատարակել ուտեստի, անհրաժեշտ մթերքների և մրգեղէնի մասին։ Վաճառականների ախորժակը սանձելու համար, սա փոքր ինչ օգտակար միջոց է։

◆ Կովկասի սառցաբանական կոմիտէտը դիմել է բորսային կոմիտէտին իր ներկայացուցիչը նշանակել կոմիտէտի մէջ ընթացիկ տարվայ համար։

◆ Անցեալ օրը Սարըղամըշից Թիֆլիս եկաւ սանիտարական մի գնացք հիւանդ և վիրաւոր զինուորներով։ Բոլոր վիրաւորները ծղրվեցին Նաւթլուղի դասաւորող հիւանդանոցում։

◆ Թիֆլիսի թուրք վաճառականների մի խումբ մտադիր է միջնորդութիւն յարուցել ուր հարկն է, որ քաղաքի 5-րդ թաղամասում պօստ-հեռագրատան բաժանմունք բացվի, որովհետև իրանք շատ ժամանակ են կորցնում մինչև կենտրոնական պօստը գնալ-գալը։

◆ Թիֆլիսի ուսումն. շրջանի հոգաբարձուն մերժեց Գանձակի նահանգը՝ վերաքննութիւն (ըէվիզիա) կատարելու։

◆ Ընդունելութեան զբաղմունքները Ներսիսեան, Թամամշեան և Գայիանեան դպրոցներում սկսվում են օգոստոսի 20-ին, իսկ քննութիւնները սկսվելու են 25-ին, զբաղմունքները սեպտեմբերի 1-ին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ Վարշավայի համալսարանի պրոֆէսորները ռեկտորի գլխաւորութեամբ այցելել են Ռոստով Դ./վ. և դիտել են այն շէնքերը, որոնք նախագծված են յիշված համալսարանի համար. շէնքերը համարվել են բաւարար և պրոֆէսորները ցանկալի են համարել Վարշավայի համալսարանը իր ամբողջ լրիւ չորս ֆակուլտէտային կազմով ժամանակաւորապէս տեղաւորել Ռոստովում։

◆ Պետրոգրադում կայացել է Պետ. Դումայի կադետների, պրոգրեսիստների, հոկտեմբերիստների, կենտրոնի, ձախ. ազգայնականների և Պետ. Խորհրդի ճեմարանական խմբակի, լեհական անկախներից միացեալ խորհրդակցութիւն։ Քննվել է երկրի վստահութիւնը վայելող կաբինետի կազմումը հասարակական գործիչներից գործունէութեան որոշ պրօգրամմայով։ Ընտրված է մի յանձնաժողով, որ բանակցութիւններ պէտք է վարէ կաբինէտի ձևաւորման համար։

◆ Կրիվօշէինի նշանակումը մինիստրների նախագահ՝ համարվում է վերջնապէս վճռված։

ՄԱՄՈՒԼ

«Нов. Время»-ն վերջերս, կարծես զգալով իր առաջվայ սխալները, սկսել է քննադատի աչքերով դիտել կառավարութիւնը և ողջունում է կոմս Վ. Ա. Բոբրինսկիին, որ իր կուսակցութիւնից դուրս անգամ վաղուց վայելում է անօրինակ ազնիւ մարդու համբաւ, և որը այսօր Պետական Դումայի ամբիոնից ասել է՝ «Ես կարծում եմ, որ կառավարութիւնը լաւ չէ հասկանում իր պարտականութիւնները ներկայ ծանր վայրկեանում»։ Այս խօսքերը առաջացրին պատգամաւորների փոթորկալից ծափեր։ Երկիրը նէթէ կարօտանար, ի հարկէ կը միանար Դումայի օվացիային. «Ժամանակն է, որ սթափվի կառավարութիւնը»։ Ովքեր ռուս մարդկանցից այս ժամին չեն տանջվում յատկապէս այդ մտքով։

Ապա թերթը յիշում է ռուսական երկուհարիւր միլիոնանոց ազգաբնակութեան անսպառ համբերութիւնը և ամեն տեսակի զոհողութիւնների ընդունակութիւնը, ասում է ամեն բան կայ մեզ մօտ՝ յաղթելու կամք, զինուորների համեստ հերոսութիւն, տոկուն ոգի, անծայր սէր դէպի հայրենիքը։ Եւ թերթը գտնում է, որ չը կայ միայն մի բան՝ կառավարութեան սթափումն։

Ռուսաստանի ապրած ծանր վարկեաններում հերոսներ են պէտք ոչ թէ միայն խրամատներում, այլ նոյնպէս և մինիստրական նստարանների վրա. պէտք են այնպիսի մինիստրներ, որոնք հասկանային, որ այժմ նրանք Ռուսաստանին տալու են ոչ սովորական, պեդանտային աշխատանք, այլ մի ինչ-որ ուրիշ, գերմարդկային, երևակայութիւնը շլացնող։ Պէտք են նոր խօսքեր, պէտք են գործունէութիւններ, որոնցից ոչ թէ բուրէր գրասենեակային բուսինա, այլ նոր շրջանի կայտառ թարմութիւն։

«Պէտք է ոչ միայն սթափվել, այլ և պէտք է մեծ երկրի ապրած մեծ րօպէներին արժանի լինել»։

Մենք արձանագրում ենք թերթի այս մտքերը և կը սպասենք, թէ ինչ ընթացք պէտք է բռնէ նա յետագայում։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 14 օգոստոսի

Խնդրում ենք թոյլ տալ ձեր թերթի միջոցով մեր շնորհակալութիւնը յայտնելու Աստրախանի հայկական կոմիտէտին, որ նուիրել է հայկական 6-րդ կամաւորական գնդի սուր կարիքների համար 12 արկղ զանազան իրեր և 1 արկղ էլ դեղօրայք։

Հայկական 6 րդ կամաւորական գնդի կենտր. Կոմիտէտի՝

Նախագահ՝ Սիմ. Հովսեփեան

Քարտուղար՝ Ա. Տէր-Վարդանեան

Մեր հասցէն՝ Николаевская ул. № 25, кв. 3.

—

Թիֆլիս, 15 օգոստ.

Թիֆլիսի ժողովարանի անդամների մէջ հանգանակելով 1459 ր. 25 կ. յօգուտ գաղթականների, նմանապէս ներկայացնելով մանրամասն ցուցակը բոլոր նուիրատուների, խնդրում ենք այդպիսին տպել «Մշակի» մօտակայ համարներից մէկում ի միամտութիւն նուիրատուների *)։

Վերոյիշեալ գումարներից 1000 ր. փոխադրած է Վեհ. Կաթողիկոսին Վոլժսկի-Կամսկի բանկի միջոցով № 36275 փոխանակագրով յուլիսի 27-ին, իսկ մնացած 459 ր. 25 կ. ներկայացնելով խմբագրութեանդ խնդրում ենք յանձնել Նպաստ. Ընկերութեան գաղթականների պէտքերը հոգալու համար։

Ժողովարանի աւագներ՝ Լևոն Տէր-Յովհաննիսեան, Կար. Շիրինեան։

*) Ցուցակը կը տպվի առանձին։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	8 ժ. 11 ր.	առաւ.
	Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեօնովսկայա փող., № 18 (Վորոնցովի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարան. Սեմեօնովսկայա, № 16.

(չ. ու. կ.) 1018. 100—71

0—42 174. (ե. կ.)

ПРИ ГОНОРРЕѢ

въ острой и хронической формѣ, а также ея послѣдствіяхъ съ громаднымъ успѣхомъ примѣняется испытанный въ теченіе долгихъ лѣтъ препаратъ

„АРМАТИНЪ" А. Я. АКУЛІАНЦА

для внутренняго употребленія. „Арматинъ" совершенно безвреденъ для организма и одинаково успѣшно примѣнимъ къ мужчинамъ и женщинамъ. При употребленіи „Арматина" не требуется никакихъ спринцеваній, промываній, прижиганій, бужированій и т. п.

ПРЕДОСТЕРЕЖЕНІЕ. „Арматинъ" А. Я. Акуліанца вызвалъ на рынкѣ разнаго рода грубыхъ и вредныхъ для организма поддѣлокъ, а потому просятъ г.г. покупателей быть особенно осторожными при покупкѣ и требовать „Арматинъ" только А. Я. Акуліанца съ этикетомъ бѣлая ромашка. Цѣна 1 кор. 1 р. 75 к. Продажа въ аптекахъ по рец. вр. Аптекамъ, аптек. складамъ, лечебницамъ и пр. лечебн. учрежд.—скидка на главн. складѣ А. Я. АКУЛІАНЦА. Москва, Уланскій п. 21.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

! Զգուշացէք կեղծիքներից !

Հիմնված 1893 թ.

ՊՐՕՎԻԶՕՐ

Г. Ф. Юргенсъ-ի

Բորնօ-Տիմօլեան Սապօն

քրտինքի, այրուածքի, պէպէնների, ուզրների, պզուկների և գեղին խալերի դէմ։ ՏՈՒԱԼԷՏԱՅԻՆ-ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ՍԱՊՈՆ ԲԱՐՁՐ ՏԵՍԱԿԻ։

Վաճառվում է ամենուրեք.

կտորը 50 կոպէկ, կէս կտորը 30 կոպէկ։

Ստորագրել Г. Ф. Юргенсъ

(կ.) Г. 26—9

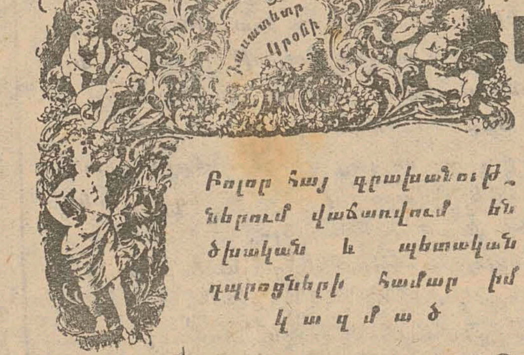

Բոլոր հայ գրախանութներում վաճառվում են ծխական և պետական դպրոցների համար իմ կազմած

ԿՐՕՆԻ ԴԱՍԱԳՐԵՐԸ

Ա., Բ., Գ., Դ. տարիներ, (Հին-Ուխտ, Նոր-Ուխտ և Գործք-Առաքելոց)։ Ստանալ ցանկացողները կարող են դիմել՝ 1) ինձ—Бебутовская 52 և 2) «Գիր» գրավաճառանոցին։

Զեղչ 25%։

ՍԱՀԱԿ ա.-ք. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(ե.կ.) 523. 8—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ ԳԻՐՔ—բարենորոգումները Հայաստանում. (Оранжевая книга.—Реформы въ Арменіи). Լիակատար թարգմանութիւն ռուսերէնից և ֆրանսերէնից Ս. Աւագեանի Դիմել Կովկասեան բոլոր գրավաճառանոցները և թարգմանչին՝ Թիֆլիս, Норашенская ул. № 12.

(ե.կ.) 507. 10—6

ԽՄԲԱՊԵՏ-ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Հայ սեմինարական կրթութեամբ և երաժշտական ուսումով, կամենում է պաշտօնավարել հայ դպրոցներում, ուր բացի եկեղեցական խումբ ունենալուց կարիք է զգացվում նաև համերգների համար քառաձայն խումբ և լարային օրկէստր. ունի 10 տարվայ փորձառութիւն։ Դիմել՝ մինչև օգոստոսի 20-ը՝ Тифлисъ, Абасъ-Абадская пл. № 1. Е. ПАРСАДАНЯНЦУ.

(12, 16) 532. 3—3

Ծախվում են

1) «ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՓԱՂՏՆԻ ՑԱՒԵՐԻ ԲԺՇԿԱՐԱՆ» նկարներով, բազմաթիւ խորհուրդներով և բէցեպտներով։ Անհրաժեշտ գիրք և պարզ ու հասկանալի գրված ամեն մի չափահասի համար. բազմաթիւ նախազգուշութեան կանոններ տրիպէրով և այլ ցաւերով չը վարակվելու համար։ Գրքի մէջ կայ նաև սուր և խրոնիկական տրիպէրի և բժշկութեան մասին, բէցեպտներով։ Գինը 50 կոպ.։

2) «ՓՈՐՁԱՆՔՆԵՐԻ ԱՌՋԵՒԻ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», ամեն տեսակ պատահական փորձանքներ, հիւանդութիւններ, թունաւորութիւններ և նրանց շուտափոյթ օգնելը։ Բազմաթիւ տնային դեղեր և խորհուրդներ։ Շատ պարզ ու հասկանալի լեզուով։ Ամեն մարդու անհրաժեշտ գիրք գրպանի համար, և ամեն մարդ կարող է մեծ օգնութիւն հասցնել թէ իրան և թէ ուրիշներին։ Գինը 30 կոպ.։

3) «ԾԻԾԱՂԻ ՏԿԶՈՐ» ամենալաւ և ծիծաղաշարժ անէկդօտների ու սրախօսութիւնների ժողովածու։ Ծիծաղաշարժ տիկճօրի պատկերը գրքի երեսին։ Գինը 20 կ.։

Այս երեք գրքերը միասին պահանջողներին

ՁՐԻ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԵՄ ԻԲՐ ՆՈՒԷՐ

երկու հետևեալ գրքերը. 1) «Ներկարմատի չալվարը» ծիծաղաշարժ վօդէվիլ չափահասների համար (գինն է 20 կ.), 2) «Րաֆֆի» պատկերով (գ. 10 կ.)։

Գրքերի գինը և ճանապարհի ծախս 20 կոպ. առաջուց ուղարկել անպայման պէրէվօդով։ (Մարկաներ չը գնել նամակներում, հակառակ դէպքում պատասխանատու չեմ ոչ մի կերպ)։ Հասցէ՝ Тифлисъ. Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г. Есаянцу.

(ե.կ.) 311. 100—30

Հաշւապահութեան եւ գրասենեակային գիտելիքների կուրսեր Թիֆլիսի I Առեւտրական դպրոցին կից

XVI տարի

Կուրսերում դասաւանդվում են. իտալական կրկնակի հաշւապահութիւն՝ տրդիւնաբերութեան բոլոր ճիւղերին համապատասխան, առևտրական հաշւապահութիւն, առևտրաբերութեան բոլոր ճիւղերին համապատասխան, առևտրական թղթակցութիւն, առևտրական իրաւունք, գեղագրութիւն և ուսուցումն գրող մեքենայով աշխատելու՝ ըստ ցանկութեան։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ից 1915 թ.։ Պարապմունքները շաբաթը 3 անգամ, երեկոները։ Ամբողջ դասընթացքի վճարն է 40 ռուբլի։

Խնդիրները՝ Առևտրական դպրոցի վերատեսչի անունով՝ ընդունվում են դպրոցի գրասենեակում առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև ցերեկվայ ժամը 1-ը։

(ե. կ.) 503. 10—5

Մի նոր ձեռնարկ՝ ՀԻՊՆՕՏԻԶՄ ԵՒ ՆՈՐ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՎՈՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ, ԱՌԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՉԻ.

Լոյս տեսաւ ՍՈՒՍԱՆՆԱ ՇԷՔԷՐՋԵԱՆԻ «Մարդկային մտքի քաջագործութիւնը կամ գործնական հոգեբանութիւն» ձեռնարկը։

Այս նոր ձեռնարկով ամեն ոք, ով հայերէն լեզուին ծանօթ է, կարող է սովորել հիպնօզացնել, ներշնչել և սովորել նոր հոգեբանութիւն, և գործադրել նրան իր ամենօրեայ գործերում։ Այս նոր ձեռնարկի արժէքի և ուրիշ բացատրութիւնների համար պիտի դիմել նամակով հետևեալ հասցէով

Ռուսաստանից—Сусаннѣ Шекерджянъ, Вельяминовская ул. 22, Тифлисъ. Արտասահմանից—Sousanna Shekerjian, 22 Weliaminovskaya, Tiflis, Caucasus, Russia.

(կ.) 106. 25—24

Առևտրի եւ Արդիւնաբեր. Մինիստրութեան իրաւասութեան ներքոյ գտնվող

Հաշւապահական Կուրսեր Գ. Կ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՑԻ

Թիֆլիս, Նիկոլայէվսկայա փող., № 36,

Նոյն տեղը ՊԱՆՍԻՈՆ Մ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՑԻ

Ընդունվում են աշակերտներ լրիւ պանսիօնով, դասերի պատրաստութեամբ և տաքցն Խնդիրների ընդունելութիւնը երեկոյեան ժամը 3—7-ը։

(ե. հ. շ. կ.) 541. 50—3

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐ. ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ Ն. Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

(Գոյութիւն ունի 1895 թուից)

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Դասընթացքը 4 ամսեայ՝ ամենօրեայ պարապմունքներով։

Խնդիրների ընդունելութիւնը օգոստոսի 25-ից։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ից։ Ծրագիրը և կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար՝ կուրսերի դիւանատանը—Թիֆլիս, Նիկոլայէվսկայա փողոց, № 22. Տէլ. № 7—44.

(հ. կ.) 487. 0—7

Առեւտրի եւ Արդիւնաբեր. Մինիստրութեան իրաւասութեան ներքոյ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐ Տ. Մ. ՓԻԼՕՍԵԱՆԻ

ԵՐԿՍԵՌ ԱՆՁԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Թիֆլիս, Միխայլովսկի պր., № 24, տէլ. № 9—76.)

Խնդիրների ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ից։ Ծրագիրներն ու կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար՝ կուրսերի դիւանատնից։

(կ. ե. հ.) 480. 0—13

ՏԵԽՆԻՔԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

ԻՆԺԵՆԵՐ

Տ. Ա. ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ

Բագու, Կրասնովօդսկայա փ. տ. Ասան-Ռզաբաշեանցի։ Հեռախօս №№ 23-49, 23-50

Առաջարկում է ամբողջ Կովկասի և Պարսկաստանի համար խակապէս ԴԻԶԷԼ շարժիչներ (մոտորներ) յայտնի ԿՕԼՕՄԵՆՍԿԻ ընկ. մեքենայագործարանից։

Հորիզոնական անգլիական շարժիչներ, (մոտորներ) «ԿՐՕՍԼԷՅ» ընկերութեան մեքենայագործարանից «Դիւրացրած Դիզել» սիստեմի, որ գործ է ածվում նաւթի բոլոր տեսակներով. նաւթի ծախսն է մի ժամում ամեն մի ուժին ½ ֆունտ կամ 200 գրամմ։

Գազային շարժիչներ, որոնք բանում են թէ բնական և թէ գեներատորային գազով։

Ջրհան և ջրմուղ մեքենաներ (նասօսներ)։

Ջրի շարժիչներ (տուրբինաներ)։

Սառոյց պատրաստող մեքենաներ «Ֆէնիկս» ընկ. գործարանից։

Ամեն տեսակ էլեկտրական մեքենաներ և պիտոյքներ յայտնի «Դինամօ» ընկ. գործարանից։

Երկրագործական մեքենաներ՝ լոկոմոբիլներ, ցորեն մաքրող մեքենաներ, տրակտորներ և այլն՝ յայտնի ամենայն ամերիկական «ԿԷՅՍ» (Case) ընկեր. գործարանից։

Մեծ ճանապարհի վրա աշխատելու համար ԱՒՏՕՄՕԲԻԼՆԵՐ նոյն ամերիկական «ԿԷՅՍ» (Case) ընկերութեան գործարանից։

Վերոյիշեալ տեխնիքական գրասենեակը իր վրա է վերցնում զանազան գործարաններ սարքել և գործի գցել իր միջոցներով՝ ինժեներներով և վարպետներով։

Դիմել՝ Баку, Техническая Контора Т. А. БУДАГЯНЦЪ.

Արտասահմանից՝ Bacou (Russie) Bureau Technique T. A. Boudaguian, Ingénieur

(ե.կ.) 551. 150—123

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.